

Înot sincron

Un dialog despre Fotografie. Fluid, personal și fără imagini.

Sibiu/Cluj, martie 2007

Gicu Șerban:

Lumea nu mai e ce a fost. Se petrece ceva ciudat. În ultima săptămână, am fost amenințat de două ori. Prima dată pe o stradă cu oameni săraci, unde încercam să fotografiez pe la 10 dimineața. (...)

La puțin timp, în altă zi, în oraș, am fost amenințat de o nebună pe stradă, care urla în gura mare că pozez clandestin și că, din pricina pozelor mele „clandestine“, o să mă bată Dumnezeu. Nu fotografiam ceva anume, îmi plăcuse, pur și simplu, o linie a străzii ce cobora printr-o simetrie absurdă de copaci și blocuri. Femeia era și ea pe undeva prin cadru într-un plan îndepărtat, dar declanșarea aparatului meu provocase, iată, o întreagă isterie. Îmi respect subiectele – nici nu mi-aș închipui să le fac vreun rău și, mai ales, nu fac nimănui fotografii cu forța. Mă întreb: tu cum te descurci? Te inhibă situațiile de acest gen? Henri Cartier Bresson, aflat în Spania, a auzit la un moment dat cum, într-o încăpere, două persoane făceau dragoste, așa încât a deschis ușa și a le-a făcut o fotografie fără să-și pună nici o problemă – un instantaneu intim și frumos, probabil aproape imposibil de făcut astăzi. În ce direcție mergem? Oare în ce fel de lume trăim?

Voicu Bojan:

Întrebarea ta nu poate primi un răspuns direct și convingător pentru că, deși aparent simplă, ea caută, fără ocolișuri, spre rădăcina lucrurilor. La începuturile fotografiei, oamenii nu își puteau închipui că imaginea eternizată pe hârtie este rodul unui gest ancorat concret în spațiu și timp, operat de un gentilom ascuns în spatele unei pânze negre, ci credeau că imaginile sunt rezultatele unei realități reflectate, un soi de mică magie – cu alte cuvinte, o emanație a realului. Pe de altă parte, după cum interesant sugerează Walter Benjamin, imaginea fotografică își are originea în piatra funerară. Imaginile fotografice se construiesc pe o absență, devin semne ale cadavrelor, semnături ale unui trecut veșnic prezent. De aici s-a născut poate și fascinația pentru dezastru și morbid în cultura vizuală modernă. (...)

Fotografia se instaurează astfel pe un dublu fundament, ce implică realitatea văzută deopotrivă ca o emanație și ca o absență. E interesant acest joc. Altfel spus, ții în mână o poză îngălbenită pe un suport de carton, să zicem un portret de studio cumpărat dintr-un magazin de vechituri, și se întâmplă simultan două lucruri: pe de-o parte, realul emană din porii hârtiei, vine spre tine, te învăluie, cu toate referințele sociale, culturale ale epocii respective, referințe pe care le reconstruiești din decor, îmbrăcăminte, postură, și, pe de altă parte, același real se efacează, se îndepărtează, devenind o absență. Realizezi că ții în mână imaginea nespuse de vie a cuiva care este demult mort și îngropat – pe acest paradox încearcă fotografia să-și facă loc în lume, să-și definească identitatea. Și ne fascinează tocmai pentru că, de cele mai multe ori reușește, îi iese. (...)

Cultura imaginii e mult diferită față de vremurile biblice, când Bresson trecea neobservat printre prostituatele din Alicante cu un *Leica* atârnat de gât. Trăim într-o inflație nemaîntâlnită de imagini fotografice, suntem bombardați, manipulați, hărțuiți de violență și nuditate din toate direcțiile; există o saturație sufocantă de poze peste tot, non-stop și sub toate aspectele. E un abces vizual de natură să mă agreseze și să mă tulbure, totodată. Și la care, uneori, contribui vesel și eu. Uneori devin inhibat, vreau să închid ochii, vreau să văd un perete alb. Îmi vine în minte reformatorul Zwingli, care, prin secolul al XVI-lea, când iconoclaștii ardeau cu sânge tablourile în piața publică și zugrăveau peste icoane în biserici, spunea cu un tulburător cinism: „Pereții albi sunt frumoși“.

G:

(...) Fotografii pe care-i apreciez sunt de o simplitate năucitoare, cu un mare nivel de înțelegere, fără orgoliu, cu bun simț, sinceri și direcți. James Nachtwey în *War Photographer* vorbește exclusiv despre subiectele sale, rareori făcând referiri la el, fotograful. La fel, H.C. Bresson într-un interviu văzut recent. De curând, printr-o întâmplare, l-am întâlnit scurt (nu pot să spun că l-am cunoscut) pe Peter Korniss, un fotograf maghiar, care, printre altele, și-a urmărit cu eleganță un subiect timp de 30 de ani (localnicii din satul Sic de lângă Cluj). Are un album numit *Inventar*, cu fotografii la care mă uit ca la niște icoane. În opinia mea, omul este unul dintre *cei mari* – nu explic, trebuie văzut. Ei bine, în cele două ore petrecute în preajma lui, mi s-a părut mai degrabă că am în față un film cu Norman, decât o mare personalitate cu reale pretenții. Cred cu tărie că, gândindu-te prea mult la tine și având o atitudine orientată spre propriul sine, riști să ratezi ce e mai important, și anume Subiectul fotografiei.

Îmi vin acum în minte fotografiile lui Nikos Economopoulos din albumul *The Balkans*, la care ne-am uitat odată împreună. Nu știu foarte multe despre Economopoulos, însă chiar dacă acele fotografii conțin de cele mai multe ori sărăcie, lipsă de demnitate umană sau mizerie, găsesc în ele o mare deschidere, un respect aparte și o înțelegere profundă a fotografului față de fenomenele din Balcani și față de această lume. Nu simt deloc că acele fotografii ar fi fost „căutate“, făcute de cineva cu gândul de a fotografia mizeria umană pentru a ajunge eventual celebru, ci, din contră, descopăr mult atașament față de oamenii simpli. Ba chiar aș putea să-ți spun câte ceva despre Economopoulos fără să-l cunosc.

V:

Fotografiile se confundă în mod inevitabil cu autorii lor. Fotografia – vorbesc aici de cea personală, singura care contează pentru mine și nu de cea comercială care include pack-shots, stock, nunți, modă sau advertising – este mai mult ca orice un act de auto-trădare. Nu prea poți minți fotografiind: inserarea în propriile imagini a celui ce vede un lucru se face oarecum *by default*. Mă uit la pozele cuiva și pot bănui cam ce cărări bate în cultură, cam ce citește, ce autori preferă. Într-o fotografie nu văd doar ce se vede, ci într-o dublă articulare întrezăresc ceva și dincolo de pixeli sau hârtie. Oricât nu le convine celor care trăiesc din fotografie și care ar prefera ca acest domeniu să rămână un monopol al aleșilor, odată cu apariția digitalului asistăm la o democratizare a mijloacelor, la o inflație de fotografi apăruiți de nicăieri, unii talentați, cu portofolii foarte bune. Cu toate acestea, cantitatea de imagini cu adevărat memorabile de pe lumea asta nu crește direct proporțional cu multiplicarea mijloacelor de captură a imaginii, ceea ce dovedește că nu accesul la tehnisme e definitoriu. Ci mai degrabă acel ceva care nu ține de aparatură, megapixeli sau obiective scumpe și care se traduce prin cultură vizuală dublată de mult exercițiu. (...)

Ți-am spus, oare? Săptămâna trecută, în timp ce înotam „craul“ pe culoarul meu preferat cu numărul 5, cineva cu o cască albastră, înotând „spate“ pe culoarul 6 și-a trecut mâna de-a lungul coastelor mele, într-o atingere molatecă, tandră și deopotrivă fermă. A fost un gest absolut pasager și întâmplător, care nu a apucat să fie nici măcar erotic. Am înotat mai departe având senzația puternică a unei întâlniri fluide, tactile, ce îți lasă o stare inexplicabilă. Mă gândesc că, pe undeva, așa e și cu acest dialog al nostru. Un soi de înot sincron presărat din când în când cu câte o atingere fără voie, fără miză, care însă te scoate dintr-o stare, doar ca să te pună într-o alta. Una pe care nu o poți explica prea bine. Cam atât. (...)

G.:

Îmi însoțeam uneori mama la piață. Mama cumpăra roșii de la olteni. Țăranii puneau roșiile în cântar una câte una, mama le lua, le pipăia și le puneă înapoi în grămadă. Vânzătorul grăbea ritmul, dar nici mama nu se lăsa. Totul se transforma într-o luptă psihologică, mută, între cei doi. În final, dacă cineva nu răbufnea, târgul se încheia complet amical și veneam acasă mulțumiți (chiar dacă mama uneori mai bombănea pe drum că i-a scăpat una mai moale). Atunci se căutau roșiile mai tari, care nu se strică, iar acum se caută roșiile moi, semn că nu sunt verzi pe interior. Dar, oricum, nu au nici un gust.

Uite, vezi? Discutam aparent despre fotografie și tot alunecăm în lucrurile care se întâmplă pe lângă noi. La bazin, la zoo, la piață, fiecare percepându-le diferit. Totul ține de această percepție, începând de la atenția pe care o acordăm unui subiect până la interpretarea ei (nu neapărat fotografică). Aceasta e viața pe lângă care îmi place să mă plimb cu aparatul de fotografiat. Amestecul de balamuc, balcanism, șmecherie, păcăleală, prosteală, prietenie, miștocăreala, micul, berea, dragostea, țuica, porcul, fițele, pasiunea, târgul și iubirea, pe toate aș vrea să le regăsesc în fotografiile mele. Departe de a fi o lume perfectă, e totuși lumea mea și e singura pe care cumva o înțeleg și o pot fotografia. Experiențele mele externe (din străinătate) sunt superbe, atâta timp cât nu încerc să le iau în serios din punct de vedere fotografic. Mă trezesc între oameni pe care nu-i înțeleg sau în locuri care mă acaparează complet, blocându-mă. Poate pentru neinițiați, drumul acesta colateral fotografiei (în esență chiar înotul nostru mai mult sau mai puțin sincron) nu e important. Mai „cool“ este scula în sine, aparatul ca obiect, obiectivele, tehnologia. Sunt frumoase, scumpe, impresionante, stau bine în mâini, sunt din ce în ce mai precise. La fel, ceea ce atrag ele uneori după sine („glorie“, unora, bani, femei altora etc.). Dar orice am face, nu putem scăpa de ceea ce suntem, mai ales atunci când facem lucruri cu pretenții creative, cum ar fi fotografia. (...)

Fiecare lucru pe care-l facem este o experiență chiar dacă e fericită sau nefericită, indiferent că ne iese sau nu. Fotografia, prin simplul fapt că te deplasezi undeva, te face să descoperi locuri, să intri în contact cu oamenii și, de multe ori, să vezi „viața“ nu la televizor sau pe net, ci la fața locului. Nu știu dacă am făcut sau voi face vreo fotografie demnă de luat în seamă, dar cu siguranță, datorită fotografiei, te-am întâlnit pe tine (și pe încă câțiva prieteni). Acum ne scriem reciproc, ne întâlnim, povestim, ne ajutam, râdem, mâncăm și ne plimbăm. Chiar dacă nu o facem foarte des. Nu știu pentru tine, dar cu siguranță pentru mine e un mare cadou. Oferit, indirect, chiar de către fotografie. Până și cartea aceasta începe să devină o experiență personală aparte. Astăzi este miercuri, suntem în toiul verii, nu-mi mai încap în piele, simt deja mirosul de week-end. Dacă-ți vine să crezi, sub pretextul că trebuie să recitim, să edităm și să armonizăm ceea ce am scris aici, mâine ne vom sui în Lada Niva (genială mașină) și vom merge sus la Alun până duminică. Vom mânca brânză cu roșii și cu ceapă, vom reciti textul de față, vom râde de prostiile noastre, vom bea o țuică (ai tu ceva bun?) și vom povesti până obosim. Îți

promit un cer cu stele cum n-ai mai văzut și o liniște cum n-ai mai auzit. Vei simți o viață, dispărută cam de treizeci de ani, care totuși mai respiră prin lucrurile părăsite. Dacă vrei, te invit să o fotografiezi. Chiar! Am uitat să te întreb. Ți-e cumva frică de stafii?

V.:

Nu mi-e frică de stafii. Mi-e frică în schimb de truisme, cum ar fi: *timpul zboară*. Și timpul, într-adevăr, a zburat. Am fost împreună la Alun și am făcut, într-adevăr, tot ceea ce ai spus mai sus. Liniștea era și ea la locul ei, doar cerul înstelat de deasupra noastră lipsea. Ți amintești, nu-i așa, că a plouat cu intermitențe vreme de 3 zile. Am citit, am dormit, am povestit. A fost frumos. Între timp, vara a trecut și ea ca un vis, e deja septembrie și dialogul acesta a colectat praf fin într-un colț al memoriei ca un ghiozdan abandonat de un elev plecat în vacanță la bunici. Joaca s-a terminat, vraja s-a rupt odată cu ivirea zorilor. Urmează în ordine: mersul la frizer, prima zi de școală, trezitul de dimineață, temele, cicăleala părinților, rutina.

Îmi amintesc de un băiețuș kirghiz și de paradisul în care trăise vreme de 3 luni, undeva pe o pajiște lângă lacul Son Kul, la peste 3200 de metri altitudine. Călărea toată ziua, se juca cu câinele, îi dădea cu nesaț măgarului șuturi în dos, mânca *lipioșka* în timp ce se juca cu camionul lui din plastic grosier *made in URSS*, iar noaptea dormea dus în iurta vecină. Vreme de cinci zile, l-am urmărit cu coada ochiului. Într-o bună zi fatală, copilul a fost tuns chilug, spălat în lighean, îmbrăcat într-o uniformă strâmtă și pregătit să meargă la școală în Koch Kor, un orașel provincial cam prăfos, plin de betoane comuniste și case de chirpici. A fost urcat într-o mașină Lada bej, mama lui a vărsat câteva lacrimi șterse fugar cu dosul mânecii și dus a fost. A fost izgonit din Grădina Edenului pentru păcatul de a se fi înfruptat o vară întreagă din frumusețea nebănuită ce adăsta peste Son Kul, ultimul lac kirghiz, la stânga, undeva peste drum de capătul lumii. Vara viitoare se va întoarce alt om, dar el n-o știe încă și nu-l pasă; tot ce există cu adevărat pentru el e clipa asta palpabilă, când, mângâindu-și periuța fină de păr de pe țeastă, privește prin geamul prăfuit al mașinii peisajul care se derulează cu repeziciune ca într-un film: munți zvelți, coline înverzite, turme de oi, șoimi rotindu-se agale și copaci care parcă zboară. Atât.

Am citit undeva că, în 1944, la moartea pictorului norvegian Edvard Munch, în vârstă de 80 de ani, s-au deschis lacătele de pe ușile camerelor de la cel de al doilea etaj al casei în care locuia. Înăuntru s-au găsit următoarele: 1008 picturi, 4443 de desene, 15391 de printuri pe lângă un număr imens de gravuri, litografii și fotografii. Patruzeci de ani mai târziu, a murit și fotografii Gary Winogrand. În urma lui au rămas 7000 de role de film dezvoltate, dar fără să fi avut făcute copii-contact, și 2500 de role expuse, dar nedezvoltate. Un calcul simplu ne însumează 342000 de fotografii pe care autorul lor nu a apucat practic să le vadă. Prima poveste îmi vorbește despre pasiune și hărnicie, a doua despre pasiune și deșertăciune. Ambele sunt lecții care mă învață ceva important despre viață. Cu aparatul agățat de gât într-un balans fragil și periculos mă plimb ca pe o sârmă între cele două. Deasupra cerul, dedesubt hăul. (...)

G:

(...) În afară de câteva chestiuni tehnice, nimeni nu te poate învăța mai nimic bun. Nici măcar cartea aceasta a noastră nu poate. Nici tu, la rândul tău, nu poți învăța pe altcineva „fotografie“. Cel mult, poți învăța din exemplul personal al lui Weegee sau al altuia, așa cum altcineva poate să învețe din exemplul tău personal (atunci când acesta chiar merită observat). Chiar dacă la Diafragma9 ai o lecție/seminar pe o temă concretă, *Cum să facem*

fotografii mai bune?, șansele de reușită ale unui cursant sunt minime atâta timp cât persoana lui, cu tot ce a adunat ea din punct de vedere uman, nu este pregătită.

Cosmin (Bumbuț) îmi trimite cu ceva zile în urmă zece fotografii simple, făcute de cineva de care nu auzisem până acum: Bogdan Gârbovan. Mă uit la ele și văd în fiecare câte un interior, când modern, când învechit, când aranjat, când curat, când dezordonat. Fotografiile mai au uneori și câte un personaj, de fiecare dată altul (când tânăr, când bătrân), inclus perfect în ambient, care stă pe un scaun, pe pat sau pe un fotoliu și se uită direct la fotograf. Parcă e ceva cu pozele astea, *scroll*-ez din nou și, brusc, realizez: este un bloc de garsoniere cu 10 etaje. Fotografiile sunt „luate“ (ah! ce îmi place termenul ăsta) din același punct – din ușa câte unei garsoniere la fiecare etaj. E greu de spus dacă fotografiile „sunt bune“, în accepțiunea cursanților tăi atrași de tema seminarului. Nu cred că ele sunt fotografiile la care aspiră aceștia. Cert este că aceste imagini îmi sugerează o radiografie perfectă a unei realități românești din anul de grație 2009. În plus, cât de simplu și de natural e totul! La etajul 10, cu o lustră în formă de elicopter deasupra capului, stă pe un scaun chiar autorul fotografiilor. Singur. Numai unuia care stă la etajul 10 într-un bloc de garsoniere, cu tot ce înseamnă acest fapt, îi poate veni în cap o asemenea idee.

Uite, vezi, asemenea idei nu se pot învăța de nicăieri. Ele vin de undeva din tine. De îndată ce crezi că totul s-a făcut, că nu mai există pionierat, apare unul care, cu materiale absolut banale și cu subiecte comune, îți pune pe tavă ceva memorabil. Ce altceva, decât observațiile tale personale despre lume, ți-ar fi sugerat că în proximitatea ta se află atâtea lucruri reprezentative? Mă regăsesc acolo, prin bloc, pe mine însumi, te văd pe tine, îmi văd părinții, unchi și bunicii, toate neamurile, stând ba pe scaun, ba fiind bolnavi în pat, ba mândri de canapeaua cea nouă, ba așteptând ca viața să se termine. Mai mult, nu mai văd doar zece fotografii, ci văd dintr-o dată toate interioarele din țara asta, unele absurde, altele normale. Cu toți oamenii în ele. Fotografiile au parcă miros. Uneori nu este aer, alteori pereții spun tot. Au oare aceste fotografii vreo legătură cu ceea ce știm noi că este un fotograf? De obicei, aceștia au aparate scumpe, obiective lungi, blițuri orientate spre tavan; sunt grăbiți, agitați, speriați în a nu pierde ceva interesant; au veste cu multe buzunare, discută dacă digitalul bate filmul. Mai contează în acest caz dacă e regie sau nu?

V:

Cred că, până la urmă, ai dreptate – nu putem învăța nimic pe nimeni despre ce înseamnă fotografia; cărțile, seminariile, forumurile sunt în ultimă instanță doar abstracțiuni care ne pot pune, în cel mai fericit caz, într-o stare de actanță. De acolo începe aventura, o aventură care stă în *procesul* de a duce o idee de la un punct vizual A la un al punct vizual B. În acest proces personal și, deci, aparent irelevant pentru oricine altcineva se ascunde totul. E deopotrivă mistică și mister, lucruri cu care nu e de joacă. Și, vorba unui faimos gânditor: „Despre ceea ce nu se poate vorbi, trebuie să se tacă“.

Fotografia este o simplă extensie a privirii, una care începe și se termină cu o singură interjecție: „Iată!“ Cum se știe prea bine, fotografiem pentru că lumea există. Dar și pentru că este plină de mister. Nu pentru că e neapărat frumoasă sau bună, ci pentru că este misterioasă. Fotografia este un vehicul imperfect menit să mă transporte undeva către miezul unui mister. Seamănă într-o anumită măsură cu momentul acela foarte bine surprins de C. S. Lewis din *Narnia*, când copiii pătrund în joacă printr-un banal șifonier plin de paltoane într-o lume complet nouă unde, sub un felinar înzăpezit, îi așteaptă un faun. Este un moment magic, când totul devine, brusc, posibil. Un „ceva“ se resetează pentru a face loc unui „altceva“. Și când, printr-o minune, un alt om cade pe gânduri în fața acestui „altceva“ nou creat, acest lucru nu se datorează culturii, științei noastre sau

lungimii nemăsurate a teleobiectivului, ci se datorează faptului că, poate fără să vrem, am intermediat participarea cuiva la mister. (...)

Cluj/Sibiu, aprilie 2010